

Hyvä tasavallan presidentti, hyvät keskustelukumppanit

Ensimmäiseksi kiitän kutsun esittäneitä mahdollisuudesta puhua Amnesty Internationalin edustajana tässä tilaisuudessa.

Omassa puheenvuorossani esittelen ihmisoikeuskehystä, jossa naiseen kohdistuva väkivalta määritellään ihmisoikeusloukkaukseksi. Lähisuhdeväkivaltaa ihmisoikeusloukkauksena lähestytään usein tästä kontekstista käsin, eli ihmisoikeusviitekehyksessä se useimmiten määritellään tyyppillisesti naiseen ja lapsiin kohdistuvaksi syrjinnäksi. Sen sijaan, että esittelisin yksityiskohtaisesti aiheeseen liittyviä ihmisoikeussopimuksia, -normeja ja päätöksiä, esittelen puheenvuorossani ajattelua näiden sopimusten taustalla.

Sanon lopuksi myös muutaman sanan siitä, mitä Suomessa on sopimusten velvoittamana tähän mennessä tehty ja mitä jatkossa tulisi tehdä paremmin ja sitoutuneemmin.

Naiseen kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta ihmisoikeusloukkauksena

Päästäksemme kiinni ihmisoikeussopimusten taustalla vaikuttavaan ajatteluun on selkiytettävä käsitteitä.

Naiseen kohdistuva väkivalta on ihmisoikeustermi, ihmisoikeuspoliittinen käsite. Naiseen kohdistuva väkivalta on kattokäsite, joka pitää sisällään muun muassa ihmiskaupan, prostituutioon pakottamisen, tyttöjen sukuelinten silvonnan, ns. kunniaan liittyvän väkivallan, pakkoavioliitot, naiseen ja tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan, naiseen kohdistuvan työpaikkaväkivallan ja parisuhdeväkivallan.

Kansainvälisissä yhteyksissä parisuhde- ja perheväkivaltaa kuvataan myös termeillä domestic violence tai intimate partner violence¹. Pääministeri Vanhasen I hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa otettiin käyttöön termi *lähisuhdeväkivalta*². Lähisuhdeväkivalta on naiseen kohdistuvan väkivallan lähikäsite, joka pitää sisällään myös lasten kasvattajiinsa kohdistaman väkivallan, sisarusten välisen väkivallan, hoidon ja huolenpidon laiminlyönnit mutta myös niin sanotun kunniaan liittyvän väkivallan, seksuaalisen väkivallan, parisuhdeväkivallan ja niin edelleen. *Perheväkivalta* -käsitteestä se eroaa siinä, että myös perheen ulkopuoliset lähisuhteet, esimerkiksi seurustelusuhteet, kuuluvat määritelmän alle. Väkivaltatutkimuksessa käytetään myös *sukupuolittunut, sukupuolistunut ja seksualisoitunut väkivalta* -käsitteitä.

¹ ks. esim. Euroopan neuvosto (vrt. EN kampanjan nimi "Stop Domestic Violence Against Women).

² Lähisuhde- ja perheväkivallan määritelmä löytyy Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisusta Tunnista, turvaa ja toimi, lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositukset sosiaali- ja terveystoimelle paikallisen ja alueellisen toiminnan ohjaamiseen ja johtamiseen. Julkaisuja 2008:9.

Siirtykäämme käsitteiden maailmasta toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan ja ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen. Kun ihmisoikeusjulistus laadittiin, se oli oman aikansa tuote. Julistuksen kirkkaimpana tavoitteena oli suojella yksilöitä valtion mielivallalta. Julistuksen tulkinnoissa yksityiselämän piiri jäi marginaaliin. Näin ollen huomiota ei suunnattu valtion vastuuseen toimia naisiin kohdistuvan väkivallan eri muotojen, kuten lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan, poistamiseksi. Myöhemmin eri ihmisoikeussopimuksilla ja -normeilla valtion vastuuta myös näiden väkivallan muotojen torjumiseksi on kirkastettu.

Valtasuhteet yhteiskunnassa ovat monimutkaisia eikä sukupuoli ole ainoa analyysiväline tai taso, joka purkaa tai tekee näkyväksi näitä valtasuhteita. Kuitenkin niissä ihmisoikeusinstrumenteissa, joilla naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa torjutaan, sukupuolen käsite on keskeisessä roolissa.

Valaisen tätä ajattelua esimerkin kautta.

Suomessa vallitsee laaja yhteisymmärrys siitä, että on olemassa naisvaltaisia aloja. Kun puhumme naisvaltaisista aloista, joihin kuuluvat esimerkiksi hoito- ja opetusalat, emme väitä, että miehet eivät ansiokkaasti työskentelisi opettajina tai sairaanhoitajana. Hoitoala on naisvaltaista, kiistatta, vaikka suuri osa kirurgeista onkin miehiä. On myös selvää, että naisvaltaisten alojen palkkakuoppa liittyy sukupuoleen. Taustalta löytyy rypäs historiallisia, poliittisia ja kulttuurisia syitä. On selvää, että palkankorjausten on kosketettava myös lastentarhanopettajina toimivia miehiä.

Puhuttaessa naisiin kohdistuvasta väkivallasta katse on samalla tavoin siirretty yksilötasolta ilmiötä tuottavalle rakenteelliselle tasolle. On aivan selvää, että miehet ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt joutuvat väkivallan uhreiksi. Toimenpiteet, joilla vahvistetaan enemmistön, eli lähisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneiden naisten oikeuksia vahvistavat samalla kaikkien uhrien oikeuksia.

Puhutaanpa naisiin kohdistuvasta väkivallasta tai naisvaltaisista aloista ihmisoikeusnäkökulmasta on kyse samasta asiasta: tiettyyn ryhmään kohdistuvan syrjinnän ja siihen liittyvän segregaaation tuottamista ongelmista, joiden ratkaisemisessa vastuu on valtiolla. Naisiin kohdistuva väkivalta määritellään ihmisoikeusloukkaukseksi siksi, että naisiin kohdistuva väkivalta *liittyy niihin rakenteisiin jotka aiheuttavat naisen alistaisen aseman perheessä, parisuhteessa ja yhteiskunnassa.*

Voidaan toki loputtomiin väitellä onko tämä ihmisoikeusnormeihin sisään rakennettu näkökulma ”oikea” tai ”väärä”. Kiistämätöntä on, että sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää ei voida poistaa, ellei ilmiön sukupuoliulottuvuutta tutkita.

Valaisen tätäkin esimerkillä, jossa nostan tarkasteluun seksuaalisen väkivallan.

Usein kun arvioidaan lähi- tai parisuhdeväkivallan tai seurusteluväkivallan yleisyyttä, seksuaalisesta väkivallasta ei kysytä eikä siitä raportoida. Media ei juuri noteerannut

marraskuista poliisiammattikorkeakoulun tutkimusta, jossa todettiin, että lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa rikosilmoituksissa 90 % tapauksissa uhri on tyttö, useimmiten 12 - 14 -vuotias³. Ilmiön sivuuttaminen on ihmisoikeusnäkökulmasta huolestuttavaa, koska naisten ja tyttöjen seksuaalisuuden kontrollointi ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaaminen on se pohjavirta, joka liittyy tavalla tai toisella kaikkeen naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Silmien systemaattinen ummistaminen estää keskustelun siitä, mitä haasteita seksuaalisen väkivallan sukupuolittuneisuus yhteiskunnalle asettaa ja miten sitä voitaisiin tehokkaasti ehkäistä.

Syrjivä on myös se tapa, miten lainsäädäntömme määrittää raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön eron. Puolustuskyvyttömän ihmisen raiskaus muuttuu seksuaaliseksi hyväksikäytöksi, jos uhri on itse aiheuttanut oman puolustuskyvyttömyytensä. Tässä on nähtävissä ilmeinen ristiriita esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätöksiin nähden. Tällä hetkellä Suomen lainsäädännön diskriminoivan määrittelyn uhriksi joutuvat kaikki seksuaalirikosten uhrit, eritoten naiset.

Keskeinen kansainvälinen normisto

Vaikka puheeni tavoitteena on spesifisti avata ihmisoikeussopimusten ja -normien taustalla olevaa ajattelua, on välttämätöntä mainita muutama keskeinen normi ja ihmisoikeustoimija. Suomen hallitusta sitovat ihmisoikeussopimukset, jotka painottavat jokaisen oikeutta vapauteen ja turvallisuuteen ja kieltävät muun muassa epäinhimillisen ja halventavan kohtelun. **Naisten oikeuksien yleissopimuksessa** (CEDAW) ja sopimuksen tulkintasuosituksissa⁴ korostetaan, että valtion on toimittava yksityiselämän piirissä tapahtuvien ihmisoikeusloukkausten kitkemiseksi⁵.

Pekingin toimintaohjelmaa vuodelta 1995 kuvaillaan usein konkreettiseksi ohjeeksi siitä, miten CEDAW -sopimus tulisi toimeenpanna. Toimintaohjelma velvoittaa hallituksia muun muassa laatimaan kansallisen ohjelman naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi. Muutama vuosi on ehtinyt vierähtää, mutta nyt, vuonna 2010, myös Suomessa kyseinen ohjelma on työn alla. **Euroopan neuvostossa** ollaan parhaillaan luomassa ihmisoikeussopimusta, joka toteutuessaan luo normistoa myös lähisuhteiden väkivallan ehkäisemiseksi⁶. On tärkeää, että Suomi sitoutuu edistämään vahvan eurooppalaisen

³ Humppi, Sanna-Mari (2009). Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö rikosilmoituksissa. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 82/2009.

⁴ CEDAW-komitea on määritellyt yleissuosituksessaan (General Recommendation No. 19) naisiin kohdistuvan väkivallan sopimuksen 1 artiklaan sisältyväksi syrjinnäksi.

⁵ Naisten oikeuksien sopimuksen lisäksi YK:n puiteissa on hyväksytty useita muita suosituksia ja päätöslausemia jotka liittyvät naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaan. Muun muassa YK:n yleiskokous on hyväksynyt julistuksen naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisesta.

⁶ Vuonna 2002 **Euroopan neuvoston** ministerikomitea hyväksyi naisten suojelemista väkivallalta koskevan suosituksen, joka muodostaa kansainvälisesti ensimmäisen kokonaisvaltaisen strategian naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja sisältää yksityiskohtaisia toimenpidesuosituksia hallituksille. (Council of Europe Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member States on the protection of women against violence adopted on 30 April 2002 and Explanatory Memorandum). Euroopan neuvosto on myös toteuttanut menestyksekkään eurooppalaisen kampanjan naisiin kohdistuvan väkivallan ja kotiväkivallan torjumiseksi.

yleissopimuksen syntymistä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvova **Euroopan ihmisoikeustuomioistuim** (EIT) on antanut useita ratkaisuja, joissa painotetaan valtion suojelevollisuutta ja valtion velvollisuutta syyttää ja rangaista tehokkaasti kaikissa tapauksissa, joissa on kyse tyypillisesti naisiin kohdistuvasta väkivallasta⁷.

Euroopan unioni on edistänyt yhtenäistä näkemystä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisestä erilaisin ohjelmin, päätöslauselmin, suosituksin ja julkistamalla hyviä käytäntöjä. Amnesty on toistuvasti todennut, että ellei EU:n ja sen jäsenvaltioiden sisäisiä ihmisoikeusloukkauksia kyetä tunnistamaan saati ratkaisemaan, on EU:n harjoittama ihmisoikeuspolitiikka myös ulkosuhteissa epäuskottavaa. Tätä taustaa vasten Espanjan puheenjohtajakauden ajankohtaiset aloitteet naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan tehostamiseksi ovat tervetulleita.

Mitä Suomessa on tehty naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseksi?

Poliittisia ohjelmia, joissa puhutaan tavalla tai toisella naisiin kohdistuvasta väkivallasta, on Suomessa ollut lukuisia⁸. Suuri määrä taloudellisia, sosiaalisia ja psyykkisiä resursseja kuluu rinnakkaisten ja päällekkäisten ohjelmien toimeenpanoon. Tämä johtuu sekä ohjelmien keskinäisen koordinoimien puutteesta, toimeenpanon ja lähestymistavan kirjavuudesta että resursoimien puutteesta. Hajauttaminen on heijastunut eri ohjelmiin sisällytettyjen toimenpiteiden minimointiin⁹.

Valtionhallinnon toimintapolitiikka muodostaa siis sarjan painoarvoltaan toisiinsa nähden yhteismitattomia toimenpiteitä. **Toimenpiteet itsessään ovat olleet oikeansuuntaisia, mutta kokonaisvaltaisen ohjelman puuttuessa niiden kytkeytyminen toisiinsa on jäänyt ohjelmissa löyhäksi¹⁰.**

Mitä naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan poistamiseksi pitäisi tehdä nyt?

⁷ Kesällä 2009 tehdyn EIT:n tuomion (Opuz vs Turkki) perusteluissa painotetaan, että mikäli viranomaiset toistuvasti laiminlyövät pari- ja lähisuhdeväkivallan uhreja koskevan suojelevoitteensa valtio syyllistyy syrjintään sukupuolen perusteella. <http://www.bianet.org/english/gender/115098-echr-condemns-turkey-for-not-protecting-against-domestic-violence>

⁸ Hallitusohjelmat ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmat muodostavat sen viitekehyksen, jonka puitteissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on kansallisesti ehkäisty. Keskeiset, käynnissä olevat eri ministeriöiden koordinoimat ohjelmat, joissa naisiin kohdistuva väkivaltaan esitetään erilaisia ratkaisuja ovat *muun muassa* Sisäisen turvallisuuden ohjelma ja Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma.

⁹ Esimerkiksi nyt jo edesmenneen STM:n lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn toimintaohjelma kutistui murto-osaan alkuperäisestä ohjelman hyväksyttävissävaiheessa.

¹⁰ Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut selvityksen, jossa arvioidaan ansiokkaasti mitkä ihmisoikeussopimusten velvoitteet ovat jääneet Suomessa toteutumatta tai joiden toteuttamisessa on puutteita: Riski, Taina (2009). Naisiin kohdistuva väkivalta ja tasa-arvopolitiikka. STM:n selvityksiä 2009:50. Amnesty Suomen osasto suosittelee lämpimästi selvitykseen tutustumista kaikille kunta- ja valtakunnantason poliitikoille ja väkivaltatyön kentällä toimiville.

Amnesty on kampanjoinut vuodesta 2004 naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Suomessa kampanja kulkee nimellä Joku raja! Työtä ohjaamaan olemme kutsuneet koolle laaja-alaisen työvaliokunnan.

Joku raja! -työvaliokunta lähestyi lähes tasan vuosi sitten pääministeri Vanhasta yhteisellä julkilausumalla. Julkilausumassa lainasimme presidentti Halosen uudenvuodenpuhetta, jossa hän totesi, ettemme voi emmekä saa ummistaa silmiämme väkivallalta. Julkilausumamme on edelleen ajankohtainen.

Kaksikymmentäviisi järjestöä ja tahoa yhtyi Tasavallan presidentin vaatimukseen¹¹. Esitän nyt kolme julkilausumaan pohjautuvaa vaatimusta Suomen hallitukselle naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan tehostamiseksi.

1. Hallituksen on varmistettava naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen työn jatkuvuus

Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen ohjelma on parhaillaan työn alla. Ohjelman toimeenpanon kannalta on välttämätöntä, että jo ohjelman suunnitteluvaiheessa siihen investoidaan riittävästi rahaa, työvoimaa ja asiantuntemusta. Kokonaisvaltaisen naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn toimintaohjelman lisäksi väkivallan ehkäisyä koordinoimaan on perustettava erillinen vastuuyksikkö.

Väkivallan vastaista työtä on jatkettava yli hallituskausien. Ohjelman myötä on luotava pysyviä kunnallisia ja valtion ohjauksessa olevia rakenteita.

Kunnat tarvitsevat jatkuvaa ja suunnitelmallista tukea valtakunnan tasolta palvelujärjestelmän edelleen kehittämisessä. Tällä hetkellä on vaara, että tehty työ valuu hiekkään, ellei jatkuvuutta turvata. Tarvitaan rakenteellisia muutoksia: on muun muassa nimettävä alueellisia ja kunnallisia vastuuhenkilöitä väkivallan vastaisen työn koordinaattoreiksi ja kehittäjiksi.

2. Lainsäädäntöä on arvioitava kriittisesti

Oikeusjärjestelmää on kehitettävä niin, että naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteet tunnistetaan entistä paremmin. Väkivaltaa kokeneen uhrin suojelun on oltava aina rikosoikeudellisten toimenpiteiden keskiössä. Rikoslakimme sukupuolivaikutukset, erityisesti syrjintänäkökulmasta, on arvioitava.

3. Asenne- ja ihmisoikeuskasvatus on asetettava väkivallan ehkäisyn keskiöön

¹¹ **ALLEKIRJOITTAJAT, REKISTERÖIDYT YHDISTYKSET:** Amnesty International Suomen osasto ry, Crash ry (Tutkimusta ja toimintaa oikeudenmukaisuuden edistämiseksi), Ensi- ja turvakotien liitto ry, Finlands Svenska Marthaförbund r.f, LOVE ry - Lapsen Oikeus Väkivallattomaan Elämään, Lyömätön Linja Espoossa, Marttaliitto ry, Monika-Naiset liitto ry, Naisten Apu Espoossa ry, Naisten Linja ry, Naisiasialiitto Unioni ry, Vantaan Nicehearts ry, NNKY-liitto ry, NYTKIS ry, Profeministimiehet ry, Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry, Suomen White Ribbon –kampanjayhdistys ry, Suomen Unifem ry, Tukinainen ry (raiskauskriisikeskus Tukinainen), Tyttöjen Talo® -sukupuolisensitiivisen tyttötyön keskus. **ALLEKIRJOITTAJAT: VERKOSTOT, KAMPANJOIVAT TAHOT, HANKKEET:** Amoral -hanke kunniaan liittyvää väkivaltaa vastaan (MLL Uudenmaan piiri), Rikosuhripäivystys, Suomen kansallinen väkivaltaobservatorio, Kirkkohallitus / Väkivallasta sovintoon –kampanja, Väkivaltatutkijat -verkosto

Asenteiden muuttamiseen ja sukupuolista epätasa-arvoa tuottaviin rakenteisiin on kiinnitettävä huomattavasti enemmän huomiota. Miesten välistä väkivaltaa oikeuttava ja ihannoiva asenne, kuten puheet poikien nyrkkitappeluista reiluna tapana ratkoa ongelmia, antaa oikeutuksen myös tytöille käyttää väkivaltaa. Tämä asenne ylläpitää ja tuottaa väkivaltaa yli sukupuolirajojen.

Lopuksi

CEDAW -komitea on peräänkuuluttanut Suomelta naisiin kohdistuvan väkivallan tunnustamista sukupuoleen perustuvaksi syrjinnän muodoksi. Tästä on aloitettava. Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta ovat ihmisoikeusongelmia, joita ei ehkäistä muutaman vuoden projekteilla. Tarvitaan pitkäjänteistä yhteistyötä valtion, puolueiden, järjestöjen ja kuntien kesken. Ennen kaikkea väkivallan vastaisia toimenpiteitä ei tule aliresursoida. **Hallitus ei voi eikä saa antaa taloudellisten argumenttien sumentaa ihmisoikeustavoitteitaan. Muutoksen aika on nyt.**